

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

VEDECKÝ ČASOPIS PRE HISTORICKÉ VEDY

23 / 2020

Vol. 1

 BELIANUM

ACTA HISTORICA NEOSOLIENSIA

Vedecký časopis pre historické vedy
Vychádza 2x ročne

Vydáva: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici
EV 5543/17

Sídlo vydavateľa: Národná 12, 974 01 Banská Bystrica
IČO vydavateľa: IČO 30 232 295

Dátum vydania: jún 2020

© Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici

ISSN 1336-9148 (tlačená verzia)

ISSN 2453-7845 (elektronická verzia)

Časopis je registrovaný v medzinárodných databázach:

European Reference Index for the Humanities (ERIH PLUS)

Central and Eastern European Online Library (CEEOL)

Central European Journal of Social Sciences and Humanities (CEJSH)

Redakcia:

Pavol Maliniak (šéfredaktor)

Michal Šmigel' (výkonný redaktor)

Patrik Kunec

Imrich Nagy

Oto Tomeček

Redakčná rada:

Rastislav Kožiak (predseda)

Barnabás Guitman (Piliscsaba, Maďarsko)

Éva Gyulai (Miskolc, Maďarsko)

Bohdan Halczak (Zielona Góra, Poľsko)

Jiří Knapík (Opava, Česká republika)

Vjačeslav Meňkovskij (Minsk, Bielorusko)

Maxim Mordovin (Budapešť, Maďarsko)

Vincent Múcska (Bratislava, Slovensko)

Martin Pekár (Košice, Slovensko)

Petr Popelka (Ostrava, Česká republika)

Jan Randák (Praha, Česká republika)

Jerzy Sperka (Katowice, Poľsko)

Ján Steinhübel (Bratislava, Slovensko)

OBSAH

Články

- GLOCKO, F.: Banskobystrický štvorlístok zlatníkov 19. storočia. Život a dielo Juraja Sodomku, Karola Miškovského, Alojza Herritza a Františka Franciscyho 5
- KUDZBELOVÁ, Z.: Slovenská otázka v revolučných rokoch 1848 – 1849 na stránkach viedenského denníka *Die Presse* 34
- MOLNÁROVÁ, P.: Mocenské prejavy KSCĎ v reflexii vlastných mien v stránickej tlači 52
- KOHUT, A.: Soviet deportations of OUN family members from Western Ukraine in 1940–1952 72

Materiály

- MESKO, M.: Hospodárske dejiny Horehronia v zrkadle historickej toponymie regiónu do konca 16. storočia..... 91

Rozhľady

- ŠUMICHRAST, A.: Slovenská politika v kontexte revolučných rokov 1848/49 a názory K. Marxa a F. Engelsa..... 125
- HRČAN, J.: Legislatívne postavenie menšinového školstva vo Vojvodine v období rokov 1919 – 1929 (s dôrazom na používanie materinského jazyka)..... 140
- ЛЮБЫЙ, А.: Великое Княжество Литовское в белорусской историографии XX в. 164

Polemiky

- HLIBIŠČUK, M.: Môže „teória brutalizácie“ vysvetliť výbuch násilia v období Ukrajinskej revolúcie (1917 – 1921)? 179

Správy

- Dr. h. c. prof. PhDr. Július Alberty, CSc. (19. august 1925, Vyšná Pokoradz – 11. august 2019, Banská Bystrica) (R. Kožiak)..... 186

Prof. PhDr. Stanislav Matejkin, CSc. (18. september 1943, Litava – 26. august 2019, Banská Bystrica) (K. Fremal) 190

Doc. PhDr. Marián Skladaný, CSc. (7. máj 1940, Vranov nad Topľou – 23. január 2020, Bratislava) (O. Tomeček) 194

Recenzie a anotácie

«Социалистический город»: идея и реальность. Рецензия на книгу МЕЕРОВИЧ, М. Г. – МЕНЬКОВСКИЙ, В. И. – ЖЕРЕБЦОВ, И. А.: «Социалистический город»: идея и ее воплощение в Советском Союзе в 1920-е и 1930-е годы. Banská Bystrica : Belianum, 2019.

(E. B. Коньшева) 203

KÓNYA, P. – KÓNYOVÁ, A.: *Caraffa 330. Štúdie k dejinám Prešovského kroavého súdu = Tanulmányok az Eperjesi vértörvényszék történetéhez.* Prešov : Vydavateľstvo Prešovskej univerzity, 2018.

(V. Žeňuch) 208

**Banskobystrický štvorlístok zlatníkov 19. storočia.
Život a dielo Juraja Sodomka, Karola Miškovského, Alojza Herritza
a Františka Franciscyho**

FILIP GLOCKO

Stredoslovenské múzeum, Banská Bystrica

Foursome goldsmiths of Banská Bystrica in the 19th century. Life and work of George Sodomka, Charles Miškovský, Louis Herritz and Francis Franciscy

Abstract: George Sodomka, Charles Miškovský, Louis Herritz and Francis Franciscy – foursome talented goldsmiths working in goldsmith's guild during the 19th century in Banská Bystrica – are undoubtedly a proof of the viability and highly valued production of goldsmith's products even in the so-called "declining" century for goldsmith's craft and craft in general. All four of them actively educated a new generation of goldsmiths and were leading figures in the goldsmith's guild of Banská Bystrica.

Keywords: Banská Bystrica, goldsmithy, master craftsman, master, George Sodomka, Charles Miškovský, Louis Herritz, Francis Franciscy.

DOI: <https://doi.org/10.24040/ahn.2020.23.01.05-33>

Štúdiá zachytáva zlatnícke remeslo a jeho štyroch predstaviteľov v čase všeobecného remeselného úpadku v 19. storočí. Nový hospodársky rozvoj a zavedenie priemyselnej výroby spôsobili remeslám postupnú demontáž a neschopnosť konsolidovať pozície (zastaranej) cechovej organizácie. Zavádzané opatrenia, chrániace cechové výsady, viedli zmenou podmienok v prijímaní nových pracovných síl paradoxne k redukcii cechov. Starí majstri v snahe zabrániť konkurencii mladých, sa vyhýbali výchove svojich nástupcov a ich aktivity tlmili aj nezvyčajnými praktikami, ku ktorým patril napr. vynútený sobáš s majstrovou dcérou. Továrnska výroba zavedením sériovej výroby spôsobila, že sa zlatníci orientovali na nový sortiment a vyrábali úžitkové predmety dennej potreby (príbory, stolové súpravy, soľničky a iné). S nástupom meštianstva, ktoré sa stalo hlavným objednávateľom aj odberateľom, sa zmenil aj objekt umeleckej zlatníckej práce, keď dovtedy dominantné sakrálné umenie vytlačilo umenie profánne. Do zrušenia a likvidácie banskobystrického cechu zlatníkov 22. februára 1872 zákonným článkom VIII. (tzv. priemyselný zákon) pracovalo v banskobystrickom cechu pätnásť zlatníckych majstrov.

Snahou aktuálnej štúdie (aj dvoch doteraz publikovaných štúdií)¹ je poukázať na fakt, že aj napriek zlej situácii pôsobili v banskobystričskom zlatníckom cechu remeselne zruční a charaktérní majstri, udržiavajúci nielen vysoký umelecký kredit svojho remesla, ale aj nároky na výchovu novej zlatníckej generácie. Aktuálna štúdia sa venuje štyrom banskobystričským zlatníckym majstrom, reflektuje ich osobný aj pracovný život s odkazom aj na výnimočnú osobnosť Samuela Libaya, učiteľa a mentora Karola Miškovského a Alojza Herritza, ako aj na dielo Glabitsov pokál, ktoré ich spájalo s Františkom Rosenbergerom a na ktorom spolupracovali Juraj Sodomka a Alojz Herritz. Všetci spomínaní zlatníci udržiavali banskobystričskú remeselnú tradíciu v prvej a v druhej polovici 19. storočia.

Juraj Sodomka (1782 – 1856)

Juraj Sodomka² (tiež *Georgius, Georg, György Szodomka, Szódodka*) sa narodil v roku 1782.³ Do Banskej Bystrice prišiel z Budína⁴ začiatkom 19. storočia.⁵ Mešťanom sa stal 5. marca 1814.⁶ Významným dňom bol 20. marec 1814, kedy ho prijali do banskobystričského cechu zlatníkov.⁷ Svedkom mu bol farbiarsky majster Daniel Kolbenhayer.⁸ Pri prijímaní musel Sodomka predložiť výučný list, ktorý potvrdzoval vyučenie za striebrotepca, ako aj absolvovanie povinného vandrovania. Za

---

¹ GLOCKO, Filip: Samuel Libay a busta cisára Františka I. (Život a prvé veľké dielo banskobystričského zlatníka Samuela Libaya). In: *Acta historica Neosoliensia*. Vol. 19, No. 2, 2016, s. 5-33.

GLOCKO, Filip: František Rosenberger a Viliam Emler (Život a dielo banskobystričského zlatníka a jeho najlepšieho žiaka). In: *Acta historica Neosoliensia*. Vol. 21, No. 2, 2018, s. 4-38.

² Poznámka autora: Na príprave článku mi pomohli a ďakujem: PhDr. Igor Graus, PhD., riaditeľ Štátneho archívu v Banskej Bystrici za sprístupnenie archívneho materiálu, PhDr. Juraj Turcsány, riaditeľ Štátneho archívu v Bratislave, pracovisko Archív Modra za preklady archívnych materiálov z nemeckého jazyka, Mgr. Barbora Wágnerová, kurátorka – kunsthistorička, Slovenské národné múzeum – Múzea v Martine, PhDr. Andrea Milanová, PhD., kurátorka, Historické múzeum SNM, PhDr. Lubica Majerová, Odborný pamiatkar, Národná banka Slovenska – Múzeum mincí a medailí Kremnica, Ing. Jana Holičková, za preklady z nemeckého jazyka a Mgr. Eva Furdíková.

³ Poznámka autora: Miesto narodenia je objektom súčasného výskumu autora.

⁴ Poznámka autora: *Budín* (mad. Buda) bolo mesto v Uhorsku na pravom brehu Dunaja, z ktorého po zlúčení s mestom Pešť a mestečkom Óbuda vznikla v roku 1873 Budapešť, dnes hlavné mesto Maďarska.

⁵ Poznámka autora: Najneskôr v roku 1813, keďže zlatník, ktorý sa chcel usadiť v meste, musel absolvovať tzv. „majstrovský rok“ v lokalite, kde chcel natrvalo pracovať.

⁶ GLOCKO, Filip: Strieborná paténa (Život a dielo zlatníka Juraja Sodomku v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XIV, č. 4, november 2016, s. 5.

⁷ GLOCKO, F.: Strieborná paténa, s. 5.

⁸ Poznámka autora: Daniel Kolbenhayer bol farbiar (*tinctor*), pochádzajúci zo starej evanjelickej banskobystričskej rodiny farbiarov, kde figurovali aj zlatníci. Za mešťana bol prijatý v roku 1788.

prítomnosti cechového komisára Jozefa Glabitsa⁹ mu odpustili predloženie autorského diela. Dôvodom bola skutočnosť, že sa zaviazal zobrať si za manželku Sophiu, rodenú Kolbenhayerovú (tiež *Kollmayerová*), narodenú 25. júna 1774, ktorá pochádzala zo zlatníckej rodiny. Jej otec bol vychýrený banskobystrický zlatnícky majster Michael Kolbenhayer,¹⁰ matka bola Johanna, rodená Kuezel (tiež *Kuczelnik, Kuczelnik*). Svoj záväzok Juraj Sodomka potvrdil svadbou 18. mája 1814 a sobášom dokázal dodržiavanie zlatníckej tradície medzi rodinami zlatníkov. V rámci dobrých pracovných aj rodinných vzťahov sa stal Juraj Sodomka krstným otcom novonarodenej dcéry zlatníka Ľudovíta Kolbányho a Terézie, rodenej Korád (*Konzad*). Dcéra Karolína Kolbany bola pokrstená 17. apríla roku 1827 v Radvani nad Hronom.¹¹

Od vstupu do banskobystrického cechu (1814) pôsobil Juraj Sodomka na rôznych hierarchických pozíciách. V tom období bol hlavným predstaveným Ondrej Kolbany, členom Samuel Libay a od 20. marca novoprijatý Juraj Sodomka. O tri roky neskôr (1817) sa stal zástupcom cechového majstra (*zweite Vorsteher*) Ondreja Kolbányho (1761 – 1831), ktorý sa ako zlatník v meste spomína v rokoch 1790 – 1831.¹² V rokoch 1823 – 1831 bola hierarchia nasledovná: Ondrej Kolbany, Samuel Libay, Juraj Sodomka a od 19. februára novoprijatý František Rosenberger. Keď bol Samuel Libay prvýkrát zvolený za cechového majstra (*Ober Vorsteher*, 1831), bola hierarchia v zlatníckom cechu po Kolbányho smrti nasledovná: Samuel Libay, Juraj Sodomka a František Rosenberger.

V rokoch 1832 – 1834 hierarchiu v zlatníckom cechu reprezentovali Samuel Libay, Juraj Sodomka, František Rosenberger, od roku 1834 aj novoprijatý Alojz Herritz. Rok 1835 bol pre cech a jeho vedenie veľmi náročný aj úspešný. Pod vedením Samuela Libaya zlatníci Juraj Sodomka, František Rosenberger a Alojz Herritz pracovali spoločne na významnom diele *Glabitsov pokál*.¹³ Vo vnútornej časti pohára sa na-

⁹ Poznámka autora: Banskobystrický richtár pôsobiaci v úrade v rokoch 1823 – 1848. Syn Jána Karola Glabitsa, povýšeného do šľachtického stavu cisárom Františkom II. Jozefa Glabitsa v roku 1835 zvolili po tretí raz za richtára, o čom svedčí zachovaný strieborný pozlátený pokál, ktorý mu venovala mestská rada.

¹⁰ Poznámka autora: V banskobystrickom cechu bol aktívny v rokoch 1759 – 1790. Remeslo sa vyučil u zlatníckeho majstra Jána Puskaillera. Vychoval mnoho zručných zlatníkov, ako bol napríklad Daniel Keller st., ktorý po vyučení pôsobil ako vidiecky zlatník banskobystrického cechu v Lučenci. MIHALIK, Sándor: Beszterczebányai ötvösök a XV–XIX. században. In: *Múzeumi és könyvtári értesítő*, 12. évf., 1. füz., 1918, s. 132.

¹¹ Poznámka autora: Dnes súčasť Banskej Bystrice.

¹² GLOCKO, Filip: Strieborná reliéfná spona (Život a dielo zlatníka Andreasa Kolbányho v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XV, č. 3, október 2017, s. 20.

¹³ GLOCKO, Filip: *Samuel Libay – život a dielo banskobystrického zlatníka*. Banská Bystrica : Stredoslovenské múzeum, 2018, s. 113.

chádza v nemeckom jazyku vyrytý odkaz Samuelom Libayom, kde sa o. i. spomína aj, v tom čase 53-ročný, Juraj Sodomka:

- *Die punzen arbeit des corpus und dekets von ihn selbst gearbeitet durch Georg Szodomka*
- *Puncovaciu prácu korpusu a vrchnáka spracoval Juraj Sodomka*¹⁴

V roku 1836 sa hierarchia v zlatníckom cechu zmenila, Juraj Sodomka sa prvýkrát dostal na jeho čelo a stal sa cechovým majstrom (*Ober Vorsteher*). Za ním nasledovali: zástupca František Rosenberger a členovia Samuel Libay s Alojzom Herritzom. Sodomka ostal hlavným predstaveným cechu aj v rokoch 1837 – 1839.

V rokoch 1840 – 1844 bol v zlatníckom cechu hlavným predstaveným Samuel Libay, druhým predstaveným František Rosenberger a členovia boli Juraj Sodomka a Alojz Herritz.

V júli 1844 dala stála komisia vyslaná na preskúmanie účtovných kníh farského kostola návrh mestskej rade, aby z dôvodu, že farský kostol nutne potrebuje 11 kusov svietnikov, poskytla zálohu tejto plánovanej výbavy, ktorá mala predstavovať spolu asi 2580 zlatých. Mestská rada sa s návrhom stotožnila, ale na vyhotovenie kandelábrov¹⁵ chcela uprednostniť podobu svietnikov z kostola na Starých Horách. Vyhláseného verejného konkurzu¹⁶ sa zúčastnili banskobystriční zlatníci a členovia cechu: Samuel Libay, Juraj Sodomka, Alojz Herritz a Karol Miškovský. Víťazom sa stal Alojz Herritz.¹⁷

V roku 1845 prijal cech 12. januára za čestného člena významného zlatníckeho majstra Jozefa Szentpéteryho (1781 – 1862), ktorého dobové referencie označili za zlatníka s výbornými technickými znalosťami, starostlivo vypracovanou zlatníckou štruktúrou, bohatou fantáziou a výrazným vplyvom na domácu tvorbu. Hierarchiu v cechu reprezentovali: Samuel Libay, František Rosenberger, Juraj Sodomka, Alojz Herritz a Pavol Kupec.

V nasledujúcich troch rokoch (1846 – 1849) pôsobili v cechu: Samuel Libay, František Rosenberger, Juraj Sodomka a Alojz Herritz.¹⁸

V roku 1852 sa Sodomka poslednýkrát spomína v písomnostiach ako zlatník. Dňa 6. februára 1852 bol doručený mešťanostovi slobodného kráľovského banského mesta Banská Bystrica Kazimírovi Wach-

---

¹⁴ GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 115.

¹⁵ Poznámka autora: Kandeláber, zast. svietnik.

¹⁶ JURKOVIČ, Emil: *Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica*. Banská Bystrica : OZ Pribicec, 2005, s. 83.

¹⁷ Poznámka autora: Dielu Alojza Herritzu sa venujeme v životopise v rámci štúdie.

¹⁸ Poznámka autora: Rok 1849 je aj posledným záznamom s menom Juraj Sodomka – zlatník.

terovi¹⁹ list *Predstavenstva úradu cisársko-kráľovskej župy*, v ktorom ho žiadali, aby do ôsmich dní vyhotovil a zaslal zoznam všetkých zlatníkov a striebrotepcov aj s poznámkami o ich činnosti. Dôvodom malo byť zabezpečenie ochrany zlatníckeho remesla v súvislosti so začiatkom účinnosti novej colnej tarify pre Uhorsko a efektívne riadenie puncových orgánov prostredníctvom cisársko-kráľovského ministerstva financií.

Dňa 9. februára 1852 bol spísaný *koncept odpovede* banskobystrického magistrátu, v ktorom oznamujú cisársko-kráľovskému vládnemu komisariátu, že sa v meste Banská Bystrica nachádza 5 zlatníkov a striebrotepcov, menovite: Samuel Libay, František Rosenberger, Karol Miškovský, Alojz Herritz a Juraj Sodomka. Z odpovede vieme, že zlatnícke remeslo v tom čase vykonávali už len prví traja menovaní, štvrtý sa venoval iným špekulatívnym obchodom a Juraj Sodomka úplne zanechal svoju profesiu.²⁰

Ako majster – zlatník cechu sa Juraj Sodomka staral aj o budúcich zlatníkov.²¹ V rokoch 1817 – 1827 sa u neho učilo 10 učňov: Ján Zengel, Ignác Horváth, Matej Zachar, Ľudovít Kusý, Karol Ružinský, Samuel Lettner, Juraj Sodomka, Ferdinand Salmovský, Peter Vozáry a Ferdinand Sodomka.

Juraj Sodomka uzatvoril zmluvy s nasledovnými učňami:

- **Ján Zengel** (tiež *Johan*)

24. júla 1817 uzatvoril zmluvu na 5 rokov a zaplatil 7 forintov za zápis. 24. novembra 1818 sa stal Ján Zengel tovarišom (ukončil učňovské roky), za čo zaplatil 7 zlatých konvenčnej meny, ale ostal dlžný za *Frestück*.²²

- **Ignác Horváth**²³ (tiež *Josephus, Ignatius, Ignatz Horwath*)

5. januára 1817 v Banskej Bystrici na zasadaní cechu prijal Sodomka do učenia za striebrotepca (*Silberkunst*) Ignáca Horvátha²⁴ na 5 rokov.

---

¹⁹ Poznámka autora: Kazimír Bohumír Jozef Wachtler (15. február 1815, Špania Dolina – 11. apríl 1872, Banská Bystrica). Tribún a mešťanosta Banskej Bystrice (1852 – 1860, 1871 – 1872). In: KLIMOVÁ Anna – NÉMETHOVÁ Mária – LAUKOVÁ, Oľga: *Kto bol kto v histórii Banskej Bystrice 1255 – 2000*. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2002, s. 218.

²⁰ Štátny archív v Banskej Bystrici (ďalej ŠA BB), fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, šk. č. 51, 09. 02. 1852, inv. č. 311.

²¹ Poznámka autora: Sodomkovi spolumajstri v cechu Samuel Libay za svoju kariéru vyučil štrnásť adeptov zlatníckeho remesla a František Rosenberger až dvadsať.

²² MIHALIK, S.: *Beszterczebányai ötvösök*, s. 136.

²³ Poznámka autora: Ignác Horváth je spomínaný ako zlatnícky majster v Kremnici, kde pôsobil v rokoch 1830 – 1858.

²⁴ Poznámka autora: Jozef Ignác (tiež *Josephus Ignatius*) Horváth sa narodil 23. novembra 1803 v rodine Františka Horvátha a Terézie Horváth. Keď vstúpil do učenia mal necelých 14 rokov. Podľa: www.familysearch.org Slovakia Church and Synagogue Books, 1592 –

Zaručil sa za neho jeho otec František Horváth (tiež *Frantz Horwath*), banskobystriický mešťan a mydlársky majster. Poplatok 7 zlatých konvenčnej meny²⁵ (vo viedenskej mene 15 zlatých) bol uhradený. 20. januára roku 1822 bol učeň Ignác Horváth pri zasadaní cechu a v prítomnosti jeho otca prepustený z učenia²⁶ po zložení predpísaného poplatku 7 zlatých konvenčnej meny do cechovej truhlice (*in die Laade*) a po dodaní strieborného výrobku (*Freistück*), ktorým bola škatuľka na korenie (*Pfefferdose*).²⁷

- **Matej Zachar** (tiež *Mathias Zachar*)

28. júna 1822 bol v Banskej Bystrici do cechu po zaplatení obvyklého poplatku 7 zlatých konvenčnej meny zapísaný ako učeň, a to po písomnom svedectve člena cechu a jeho učiteľa Juraja Sodomku, ako aj s potvrdením jeho predchádzajúceho učiteľa Ondreja Špánika (tiež *And. Spanik*). V ten istý deň bol menovaný učeň na vlastnú žiadosť prepustený z učenia a „vymenovaný“ za tovariša. Obvyklý poplatok 7 zlatých konvenčnej meny zaplatil.²⁸

- **Karol Ružinský** (tiež *Carolus Ruzsinszky*)

16. januára 1827 bol na zasadaní cechu v Banskej Bystrici prijatý na dobu 5 rokov za učňa Karol Ružinský²⁹ z Nitry. Prijal ho Juraj Sodomka. Obvyklý zápisný poplatok 7 zlatých konvenčnej meny bol zaplatený v hotovosti.³⁰

- **Ludovít Kusý** (tiež *Ludwig Kuszy*)

6. januára 1827 bol na zasadaní cechu v Banskej Bystrici do Protokolu zapísaný učeň Ludovít Kusý, ktorý sa počas 7-ročnej doby učenia u svojho učiteľa a člena cechu Juraja Sodomku dobre správal. K tomu istému dátumu bol menovaný učeň cechom prepustený z učenia. Zákonný poplatok za zápis 7 zlatých a za prepustenie 7 zlatých uhradil prostredníctvom svojho učiteľa. Odovzdal aj predpísaný „Freystück“ vo forme malej škatuľky (*eine kleine Kaste – krühde/büchse*).³¹

1935, Roman Catholic (Rímsko-katolícka cirkev) Banská Bystrica, Banská Bystrica Baptisms (Krsty) 1752 – 1807, s. 626. [cit. 06. 05. 2020]

²⁵ Poznámka autora: Platila v rokoch 1753 – 1858.

²⁶ Poznámka autora: Bol menovaný zlatníckym tovarišom.

²⁷ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 181.

²⁸ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 186.

²⁹ Poznámka autora : Krížik pod zápisom pravdepodobne označuje (neudané) úmrtie tohto učňa počas učenia.

³⁰ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 193.

³¹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 191.

- **Samuel Lettner**

3. mája 1830 bol na zasadaní cechu v Banskej Bystrici na žiadosť majstra (*Principal*) Juraja Sodomku prijatý za učňa na obvyklú dobu 5 rokov. Pri tejto príležitosti Sodomka zaplatil obvyklý poplatok 7 zlatých konvenčnej meny. 30. augusta 1835 bol vyššie menovaný učeň Samuel Lettner za prítomnosti vysoko urodzeného komisára Karola Wekera (tiež *Carl von Weker*) prepustený z učenia.³²

- **Juraj Sodomka** (synovec)

3. mája 1830 spolubrat Juraj Sodomka požiadal cech, aby zapísal a súčasne prepustil jeho synovca Juraja Sodomku³³ z Nitry, ktorý k nemu (do Banskej Bystrice) prišiel 13. augusta 1829 dokončiť učňovské roky. Nemohol ich dokončiť u svojho otca Jána Sodomku v Nitre z dôvodu jeho choroby a následného úmrtia v roku 1829.³⁴ Napriek tomu, že nebol zapísaný medzi učňov v Banskej Bystrici, cechu je známe, že tu od minulého roka pracoval.³⁵ Poplatok za zápis a prepustenie v sume 14 zlatých a 5 zlatých za „Freystück“ bol uhradený.³⁶

- **Peter Salmovský** (tiež *Peter Szalmovszky*)

21. júna 1840 sa dostavil Peter Salmovský z Turca z obce Košťany³⁷ (tiež *Kostyan*) so svojim synom Ferdinandom Salmovským s prosbou, aby ho cech zapísal ako učňa. Do učenia ho prijal Juraj Sodomka na 4 roky s nasledovnými podmienkami:

1. Otec ručí za vernosť (učňa).
2. (Otec) ho (učňa) bude šatiť.
3. (Otec) zaplatí obvyklé poplatky – za zápis, za prepustenie a za „Freystück“.

Ferdinandovi Salmovskému sa doba učenia počítala od 14. októbra 1839, kedy nastúpil na skúšobnú dobu (*Probe*). Poplatok 7 zlatých konvenčnej meny bol zaplatený.

- **Peter Vozáry** (tiež *Peter Woszary*)

10. januára 1847 učeň Vozáry po predložení svedectva jeho otca Samuela Vozáryho z 13. júna 1846, že bol u neho v učení 6 rokov a po doplnení učňovskej doby o 6 mesiacov u Juraja Sodomku, ako aj po zaplatení

---

³² ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 195.

³³ Poznámka autora: Juraj (tiež *Georgius*) Sodomka sa narodil 14 apríla 1813 v Nitre v rodine zlatníckeho majstra Jána Sodomku a Anny rodenej Duchon.

³⁴ TORANOVÁ, Eva: *Zlatníctvo na Slovensku*. Bratislava: Tatran, 1983, s. 230.

³⁵ Poznámka autora: Juraj Sodomka je spomínaný ako zlatnícky majster v Nitre v roku 1836. S manželkou Johanou Szölösy mali tri deti. TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*, s. 230.

³⁶ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 195.

³⁷ Poznámka autora: Košťany nad Turcom – obec v okrese Martin susedí s takmer 60 tisícovým mestom Martin v regióne Turiec.

predpísaných poplatkov a predložení svedectiev, bol za prítomnosti komisára Finka (*von Fingir*) prepustený z učenia. Pod zápisom je podpis Antona Finka (tiež *Antonius Fink*), senátora a cechového komisára.³⁸

- **Ferdinand Sodomka** (synovec)

15. februára 1849 učeň Ferdinand Sodomka bol na žiadosť strýka Juraja Sodomku, ktorý mu od detstva nahrádzal otca, k uvedenému dátumu prepustený z učenia. Obvyklý poplatok mu cech – s prihliadnutím na zásluhy jeho učiteľa – odpustil. Pod zápisom je podpis Ondreja Spišáka (tiež *Andreas Spissák*), magistrátneho radcu a komisára.³⁹

Zlatnícke práce Juraja Sodomku vykazujú silný umelecký vplyv viedenských zlatníkov. Jeho majstrovská značka má dve podoby:

1. monogram v elipse z písmen (iniciálok) G.S.
2. písmená G a S v elipse s dvojitou obrubou

Juraj Sodomka zomrel 21. februára 1856 ako 74-ročný na hydropsiú⁴⁰. Pohreb sa konal v Banskej Bystrici 24. februára 1856.

Vybrané dielo Juraja Sodomku

V zbierkach Stredoslovenského múzea sa zachovalo nádherné dielo Juraja Sodomku z roku 1841. Je to **strieborná paténa** – omšový tanierik – ku kalichu. Používa sa pri cirkevných obradoch a má zabrániť prípadnému pádu hostie – Božieho tela – na zem. Strieborná paténa má na okraji pozlátený pás a vnútro prednej strany zdobí rytý vavrínový venček. Na zadnej strane patény sa nachádza vyrytý maďarský text:

*Fazekas Czéhtől
Jesznitzky János Czéh Mester alatt
Beszt: Bany: April 9:1841
Ecclae. Aug. Evang. Neosoliensis*

Z nápisu vyplýva, že paténa bola darom pre evanjelickú cirkev v Banskej Bystrici od cechu hrnčiarov pod vedením Jána Jesznitzkého. Priemer patény je 15 cm, hmotnosť 167 gramov. Kalich, ktorý bol súčasťou diela, bol v roku 1867 odcudzený.⁴¹

Zoznam evidovaných a zistených diel Juraja Sodomku

1. 1 kus strieborná lyžica (1828) – Umelecko-priemyselné múzeum Budapešť

---

³⁸ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 212.

³⁹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 213.

⁴⁰ Poznámka autora: Nadmerné ukladanie vody v tele.

⁴¹ GLOCKO, F.: Strieborná paténa, s. 5.

2. 1 kus filigránový gombík (1833) – Umelecko-priemyselné múzeum Budapešť
3. 1 kus strieborná paténa ku kalichu (1841) – Stredoslovenské múzeum
4. Filigránske gombíky – Maďarské národné múzeum
5. 1 kus strieborná paténa – Evanjelický kostol v Banskej Bystrici
6. 1 kus monštrancia – Farský kostol vo Zvolene⁴²
7. 1 kus nádoba na hostie – Farský kostol vo Zvolene

Karol Miškovský (1803 – 1871)

Karol Miškovský (tiež *Carl Mixkovszky, Mixszky, Mixkszky, Mixkovski, Mixkovsky Misskovsky*) pochádzal z Rožňavy, kde sa narodil v roku 1803. Za manželku si vzal Katarínu, rodenú Palušovú (1803 – 1876). Manželvia mali dve dcéry: prvorođená Emília Katarína sa narodila 9. novembra 1839 v Radvani nad Hronom. Druhá dcéra Ľudovíta Karolína sa narodila 26. júla 1842 a krstená bola 31. júla 1842.

Karol Miškovský sa stal mešťanom mesta Banská Bystrica 13. júna 1844.⁴³ Ako mešťan býval v polovici 40. rokov v podnájme u obchodníka Karola Horčeka⁴⁴ v dome č. 2 na rozhraní námestia a Dolnej ulice.⁴⁵ V roku 1867 býval na Dolnej ulici číslo 18.⁴⁶

Ako zlatník sa v meste spomína v rokoch 1852 – 1870. Do učenia ho prijali na zasadnutí cechu 5. januára 1817 a u Samuela Libaya bol 5 rokov učňom striebrotepectva (*Silberkunst, Silberschmied*), za čo sa zaručil jeho otec Fridrich Miškovský (tiež *Fridrich Misskovsky*), banskobystrický mešťan a tokársky majster. Poplatok 7 zlatých konvenčnej meny bol uhradený 15 zlatými viedenskej meny. Učeň Karol Miškovský bol 7. septembra 1820 pri zasadaní cechu z učenia predčasne prepustený (pričom neodovzdal „*Freystück*“) z dôvodu, že jeho učiteľ Samuel Libay ho po jeho „uskočení“ (úteku z učenia) nechcel opätovne prijať do učenia. Keďže aj ostatní zlatníci ho odmietli prijať do učenia (na naplnenie 5-ročnej doby), zaplatil poplatok 20 zlatých za skrátenie učňovskej doby.⁴⁷

Karol Miškovský sa chcel stať v meste zlatníckym majstrom podľa údajov už 20. augusta 1828, ale cech ho odmietol. Preto v rokoch 1828 – 1852 pôsobil ako vidiecky zlatník v Radvani. Už ako zlato a striebro-

---

⁴² JURKOVIČ, E.: *Dejiny kráľovského mesta*, s. 323.

⁴³ GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 66.

⁴⁴ Poznámka autora: Karol Horček (1798 – 1891) bol obchodník s vínom.

⁴⁵ BALÁŽ, Ján: *Domy starej Banskej Bystrice II*. Banská Bystrica : DALI-BB s. r. o., 2015, s. 180.

⁴⁶ BALÁŽ, J.: *Domy starej Banskej Bystrice II*, s. 246.

⁴⁷ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 182.

tepec žiadal cech 24. mája 1852, aby ho zaradil do stavu majstra zlatníka. Cech so žiadosťou súhlasil, keďže menovaný ako koncesionálny zlato a striebrotepec už odrobil 8 rokov. Zaplatil polovičnú taxu a bol menovaný majstrom banskobystričského cechu.

V banskobystričskom cechu pôsobil Karol Miškovský na rôznych hierarchických stupňoch. Pri vstupe do cechu (1852) bola hierarchia nasledovná: Samuel Libay, František Rosenberger a nováčik Karol Miškovský. Z obsahu listu z 9. februára 1852 (*Koncept odpovede* banskobystričského magistrátu) vieme, že zlatnícke remeslo v tom čase vykonávali už len traja zlatníci.⁴⁸

V rokoch 1858 – 1860 pôsobil v cechu Karol Miškovský ako tretí cechmajster. V rokoch 1861, 1862, 1866, 1869 a 1870 pôsobil na pozícii druhého cechmajstra (*vicecechmajstra*).⁴⁹

Ako majster – zlatník banskobystričského cechu sa Miškovský staral aj o mladých zlatníkov. V rokoch 1849 – 1866 sa u neho učili 3 budúci zlatníci. Boli to: Július Schlosser, Jozef Linhard a Eduard Petrovski.

- **Július Schlosser**⁵⁰ z Altgebirg^{u51} ukončil učňovské roky 29. júla 1849, definitívny tovarišský list však dostal až pri majstrovi Františkovi Rosenbergerovi.

- **Jozef Linhard**⁵² z Banskej Bystrice bol prijatý na 3 roky u Karola Miškovského 5. októbra 1862. Zaplatil obvyklý poplatok 1 zlatý a 60 grajciarov, spolu 3 zlaté a 20 grajciarov rakúskej meny. Pod zápisom je podpis A(lexandra) Kaucza (A. Kaucz), magistrátneho radcu a cechového komisára.⁵³

- **Eduard Petrovski** bol prijatý ako učeň 6. septembra 1866, 4 roky sa učil u zlatníka Shillera v Kremnici (nem. *Kremnitz*, maď. *Körmöcbánya*) a úspešne dokončil učňovskú dobu u Karola Miškovského. Zaplatil zápisný a prepúšťací poplatok 3 zlaté a 15 grajciarov rakúskej meny. Namiesto Freystück-u dobrovoľne zaplatil na nemocnicu (*Spital*) 1 zlatý rakúskej meny.⁵⁴

---

⁴⁸ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, šk. č. 51, 5 zlatníkov v BB – 09. 02. 1852, inv. č. 311.

⁴⁹ GLOCKO, Filip: Strieborné príborové solitéry (Život a dielo zlatníka Karola Miškovského v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XVI, č. 2, jún 2018, s. 3.

⁵⁰ Poznámka autora: Pochádzal z dvojčiek Július a Eliáš Schlosser (tiež *Schlosser*). Narodil sa 21. júla 1831 v rodine Imricha Schlossera a Juliany rodenej Prhing.

⁵¹ Poznámka autora: Dnešné Staré Hory.

⁵² Poznámka autora: Jozef Linhard sa ako zlatník usadil v Banskej Bystrici. Oženil sa s Annou Rosenbergerovou s ktorou mal dve deti: syna Františka (*Franciscusa*) Samuela (*24. jún 1879) a dcéru Emiliu Vilhelminu (*18. november 1880).

⁵³ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 218.

⁵⁴ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 219.

Majstrovský znak Karola Miškovského je známy v dvoch verziách:

- vypísané priezvisko Mixkovski, alebo MIXOVŠZKY
- iniciály CM v ovále

Karol Miškovský zomrel 17. februára 1871 v Banskej Bystrici na týždeň ako 68-ročný. Pohreb sa konal o dva dni neskôr, 19. februára 1871. Manželka Katarína Palušová zomrela 22. apríla 1876 ako 73-ročná.

Vybrané diela Karola Miškovského

Z dielne Karola Miškovského sa v zbierkach Stredoslovenského múzea zachovala vzácna kolekcia príborových solitérov. Práce sú dôkazom zlatníckeho remesla, ktoré v druhej polovici 19. storočia zaznamenalo úpadok a zlatníci sa museli venovať aj výrobe komerčno-úžitkových predmetov, ku ktorým patrili aj príborové sady. V zbierkach múzea sa nachádza:

- **lyžica príborová** jednoliata, vyrobená z 13-lótvého striebra⁵⁵. Naberacia časť má mandľovitý tvar, na rúčke je vyrytý monogram „M.I.“ a jej dĺžka je 20,3 cm. Vyrobená bola v roku 1846.
- **čajová lyžička** jednoliata, strieborná, držadlo má mierne ohnuté. Naberacia časť má mandľovitý tvar. Na držadle sú gravírované iniciály „M.I.“, na rube zlatníckej značky, zlatnícka značka MIXOVŠZKY. Dĺžka lyžičky je 14,1 cm a bola vyrobená v roku 1846.
- **polievková naberačka** strieborná, strednej veľkosti. Naberacia časť má polgulovitý tvar s rúčkou ukončenou do oválu. V hornej časti je vyrytý monogram „I.M.“. Dĺžka naberačky je 29 cm, priemer naberacej časti je 7,3 cm. Naberačka bola vyrobená v roku 1855.⁵⁶

Zoznam evidovaných a zistených diel Karola Miškovského

1. 1 kus lyžica príborová (1846) – Stredoslovenské múzeum
2. 1 kus lyžička čajová (1846) – Stredoslovenské múzeum
3. 1 kus naberačka polievková (1855) – Stredoslovenské múzeum
4. 4 kusy polievkových lyžíc – Stredoslovenské múzeum
5. 2 kusy lyžičiek na soľ a korenie – SNM – Historické múzeum
6. 1 kus strieborná lyžica (1858) – Umelecko-priemyselné múzeum Budapešť

Alojz Herritz (1804 – 1862)

Alojz Herritz (tiež *Alajos, Aloisius, Aloys Hric, Hritz, Heritz, Héricz, Heritc*) sa narodil 2. augusta 1804 v Starých Horách (nem. *Altgebirg*, maď. *Óhegy*). Pochádzal zo starého nemeckého rodu Herritz. Čo však

⁵⁵ Poznámka autora: (1 lôt = 1,750 Dg).

⁵⁶ GLOCKO, F.: Strieborné príborové solitéry, s. 3.

vedlo majiteľov pôvodne slovenského priezviska Hric k používaniu jeho nemeckej formy nevieme, avšak je známe, že nemecký tvar dôsledne používali aj ďalší potomkovia rodu. S manželkou Annou, rodenou Boršickou, mal Alojz Herritz osem detí (5 synov a 3 dcéry, niektoré z detí zomreli už v detskom veku). Do rodiny Boršických sa Herritz priženil 2. júla 1833. Najstarší syn Alojz Rudolf Herritz – Rudolf (*18. apríla 1836) spolu s bratom Júliusom (*22. decembra 1837) sa ešte za života starej matky a otca Alojza stali známymi pivovarníkmi.⁵⁷

Zlatníckemu remeslu sa Alojz Herritz vyučil u majstra Samuela Libaya. 16. januára 1820 na zasadaní cechu prijal Libay do učenia za zlatníka (*Goldschmidtskunst*) Alojza Hrica (*Aloisius Hritz*) na dobu 5 rokov, za ktorého sa zaručil jeho tútor (*Beystand*) Samuel Rosenau, banskobystrický mešťan a pekársky majster. Poplatok 7 zlatých v konvenčnej mene bol uhradený. 18. januára 1824 vyššie spomenutý učeň Alojz Hric bol pri zasadaní cechu prepustený z učenia o jeden rok skôr, a to na príhovor svojho učiteľa a za podmienky, že pol roka bude u neho pracovať zadarmo a ďalší polrok za primeranú mzdu. Alojz Herritz pracoval u majstra Samuela Libaya 4 roky, od 16. januára 1820 do 18. januára 1824. Zložil predpísaný poplatok 7 zlatých konvenčnej meny a 4-lóťovú cukorničku (*Zuckerstreu*), ktorú vymenil (zobral si ju) Samuel Libay za 5 zlatých.⁵⁸ Alojz Herritz sa 10. marca 1832 stal mešťanom Banskej Bystrice.⁵⁹

V roku 1831 sa Alojz Herritz prvý raz uchádzal o prijatie do cechu banskobystrických zlatníkov za majstra. Jeho žiadosti nevyhoveli, pretože novousadených zlatníkov postihlo kráľovské nariadenie z roku 1747, v ktorom sa na základe Erdödyho komisie nariaďovalo mestám zakázať usadenie nových zlatníkov. Malo sa tým predchádzať „škodlivej márnivosti striebra na verejnosti“.⁶⁰ Alojz Herritz požiadal 14. septembra 1834 opäť o zápis do cechu zlatníkov, čo sa tentoraz (po troch rokoch) uskutočnilo na základe príkazu vysokej miestnej rady. Zápis do cechu sprevádzali aj poplatky (*taxa*) – bežný poplatok majstra, poplatok za vyslobodenie a poplatok za majstrovský stôl, čo spolu predstavovalo 85 forintov. Okrem toho bol Herritz povinný prispieť aj na prípadné súdne trovy. Ako zlatník je Herritz spomínaný v Banskej Bystrici v rokoch 1834 – 1845. V rokoch 1833 – 1834 býval

⁵⁷ Poznámka autora: Uvádzam doteraz zistené deti Alojza Herritza: syn Eduard Jozef Alojz (tiež *Eduardus Josephus Aloysius*) (4. jún 1834 – 21. január 1835) a dcéra Aloysia Anna (*8. december 1839).

⁵⁸ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 183.

⁵⁹ GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 67.

⁶⁰ JURKOVIČ, E.: *Dejiny kráľovského mesta*, s. 304.

na Dolnej ulici číslo 18.⁶¹ V roku 1841 býval v dome číslo 11 a v tom čase ho zdanili aj v dome číslo 17.⁶² V roku 1845 kúpil v meste od Jána Žillu dom za 10 900 zlatých.⁶³

V banskobystrickom cechu pôsobil Alojz Herritz na rôznych hierarchických stupňoch. Pri jeho vstupe do cechu (1834) bola hierarchia nasledovná: Samuel Libay, Juraj Sodomka, František Rosenberger, novoprijatý Alojz Herritz.

Rok po svojom povýšení na majstra sa Alojz Herritz zúčastnil na tvorbe ikonického diela *Glabitsovo pokálu*.⁶⁴ Vo vnútornej časti sa nachádza v nemeckom jazyku vyrytý odkaz Samuelom Libayom, kde sa spomína v tom čase 34-ročný Herritz, ktorý mal na starosti tepanie:

- *Die hamer arbeit durch Alois Hritz den fusz verschniten worden*
- *Tepanie – Alois Hritz – podstavec bol odrezaný*⁶⁵

V rokoch 1836 – 1844 bola v zlatníckom cechu hierarchia: Juraj Sodomka, František Rosenberger, Samuel Libay a Alojz Herritz. V roku 1843 bol novoprijatý Pavol Kupec.

V roku 1844 sa zlatník Alojz Herritz, v spoločnosti zlatníkov Karola Miškovského, Juraja Sodomku a Samuela Libaya, uchádzal vo verejnom konkurze mestskej rady o výrobu *jedenástich kusov svietnikov* pre tunajší kostol.⁶⁶ Konkurz vyhral generáčne mladší 40-ročný Alojz Herritz, Libayov žiak. Mesto prijalo najvýhodnejšiu ponuku, ktorú vypracoval spomínaný Alojz Herritz. Podľa nej sa dielo malo vyhotoviť z 1280 polouncí 13-karátového striebra, za spracovanie ktorého žiadal majster 58 zlatých za uncu. Herritz dokončil svoje dielo a komisia ho od neho prevzala 10. septembra 1844. Vo svojej správe uvádza, že svietniky vážia 71 funtov $1 \frac{3}{8}$ lótu, za čo patrí zlatníckemu majstrovi 4470 zlatých $58 \frac{1}{8}$ grajciara, z čoho však vzhľadom na prácu pre kostol ohľadne kostola odpustil 70 zlatých a všetky grajciare. Treba však dodať, že na rozdiel od pôvodného plánu bola objednávka uskutočnená len na 10 kandelábrov.⁶⁷

Dňa 12. januára 1845 bol spolu so Samuelom Libayom, Františkom Rosenbergerom, Jurajom Sodomkom a Pavlom Kupcom svedkom prijí-

---

⁶¹ BALÁŽ, J.: *Domy starej Banskej Bystrice II*, s. 246.

⁶² BALÁŽ, J.: *Domy starej Banskej Bystrice II*, s. 62.

⁶³ GLOCKO, Filip: Krstný medailón zo striebra (Život a dielo zlatníka Alojza Herritza v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XIV, č. 3, október 2016, s. 6.

⁶⁴ GLOCKO, Filip: Pokál Jozefa Glabitsa (Dielo zlatníka Samuela Libaya v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystrický Permon*. roč. XIV, č. 1, marec 2016, s. 3.

⁶⁵ GLOCKO, F.: *Samuel Libay*, s. 115.

⁶⁶ Poznámka autora: Kostol Naněbovzatia Panny Márie, nazývaný aj nemecký, je dominantou mestského hradného areálu v Banskej Bystrici.

⁶⁷ JURKOVIČ, E.: *Dejiny kráľovského mesta*, s. 83.

mania významného zlatníckeho majstra Jozefa Szentpéteryho (1781 - 1865) za čestného člena cechu.⁶⁸

V rokoch 1846 - 1849 bola hierarchia v zlatníckom cechu nasledovná: Samuel Libay, František Rosenberger, Juraj Sodomka a Alojz Herritz.

Posledné aktivity Alojza Herritza s prácou so zlatom sú zaznamenané v liste z 9. februára 1852 (*Koncept odpovede* banskobystriického magistrátu), v ktorom oznamujú cisársko-kráľovskému vládnemu komisariátu, že sa v meste Banská Bystrica nachádza 5 zlatníkov a striebrotepcov, menovite: Samuel Libay, František Rosenberger, Karol Miškovský, Alojz Herritz a Juraj Sodomka.⁶⁹

Podobne, ako jeho zlatnícki kolegovia venoval sa aj Alojz Herritz výchove budúcich zlatníkov.

V rokoch 1835 - 1843 sa u neho učili 4 budúci zlatníci: Jozef Tešlák, Pavol Staničkay, Augustín Frič a Jozef Pelcl.

- **Jozef Tešlák**⁷⁰ (tiež *Joseph Tesslak, Teschlak*)

Narodený vo Zvolene (nem. *Altsohl*, maď. *Zólyom* - tiež *Ózólyom*) bol na žiadosť Alojza Herritza 24. októbra 1835 prijatý do učenia na dobu 5 rokov, a to od 16. augusta 1835. Obvyklý poplatok 7 zlatých konvenčnej meny bol zaplatený. 16. februára 1840 bol vyššie menovaný učeň na žiadosť jeho učiteľa a za prítomnosti urodzeného pána komisára prepustený z učenia. Poplatok 7 zlatých a výkupné 5 zlatých za „Freystück“ zaplatil. Pod zápisom je podpis Karola Bor.(romea) Weckera, senátora a (cechového) komisára.⁷¹

- **Pavol Staničkay**⁷² (tiež *Paulus Sztanitskay, Sztaritskay*)

Narodený vo Zvolene (nem. *Altsohl*, maď. *Zólyom* - tiež *Ózólyom*) bol Alojzom Herritzom 21. januára 1837 prijatý do učenia na obdobie 5 rokov, ktoré sa mu počítalo od 1. septembra 1836. Kauciu 50 zlatých konvenčnej meny zaplatil jeho strýko Turza z Radvane. Poplatok 7 zlatých konvenčnej meny bol zaplatený. 5. októbra 1841 bol vyššie menovaný učeň Pavol Staničkay cechom za neprítomnosti komisára Karola Weckera (*Carl von Wecker*), ktorý bol odcestovaný v Ľupči (*Liptsch*) u pána Huszaghiho (*Herr v. Huszaghi*), prepustený z učenia.

---

⁶⁸ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 - 1922, Banskobystrické cechy 1443 - 1872, C 43/3, Protokol 1641 - 1872, inv. č. E - 115, s. 30.

⁶⁹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 - 1922, šk. č. 51, 5 zlatníkov v BB - 09. 02. 1852, inv. č. 311.

⁷⁰ Poznámka autora: Jozef Tešlák sa narodil 19. marca 1819 vo Zvolene ako jeden z dvojčiek so sestrou Sofiou, otcovi Danielovi Tešlákovi a matke Sofii rodenej Kochovej.

⁷¹ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 - 1922, Banskobystrické cechy 1443 - 1872, C 43/3, Protokol 1641 - 1872, inv. č. E - 115, s. 203.

⁷² Poznámka autora: Pavol Staničkay sa narodil 25. októbra 1821 vo Zvolene zvolenskému zlatníkovi Jánovi (*Joanesovi*) Staničkayovi a matke Anne rodenej Goldberger.

Poplatok 7 zlatých konvenčnej meny a 5 zlatých konvenčnej meny za „Freystück“ zaplatil.⁷³

- **Augustín Frič** (tiež *Gustl, August, Fritsch*)

Učňa prijal do učenia Alojz Herritz 16. februára 1840, zaplatil poplatok 7 zlatých konvenčnej meny a oznámil aj dohodu o zložení kaucie, ktorú uzavrel s otcom učňa. Doba učenia sa určila na 5 rokov (bez ošatenia), a to od nástupu na skúšobnú dobu od 30. novembra 1838. 28. októbra 1844 bol menovaný učeň Augustín Frič cechom so súhlasom jeho učiteľa prepustený z učenia. Aj keď bola jeho doba učenia stanovená na 5 rokov, predĺžila sa mu o 11 mesiacov, lebo učiteľ ho po smrti jeho otca 3 roky šatil a uhradil aj väčšiu časť poplatkov. Poplatok 7 zlatých konvenčnej meny a 5 zlatých konvenčnej meny za „Freystück“ bolo uhradených.⁷⁴

- **Jozef Pelcl** (tiež *Joseph Pelczel*)

Rodák z Moravy, narodený v Alt Moletain in Mähren (dnes Starý Maletín) v kraji Olomouc (*Olmütz*) bol prijatý do učenia 4. februára 1844 na dobu 5 rokov Alojzom Herritzom. Poplatok 7 zlatých konvenčnej meny zaplatil učňov brat, doba učenia sa počíta od 1. októbra 1843.⁷⁵

Alojz Herritz spolu so Samuelom Libayom a Františkom Rosenbergerom viedli aj bohatý spoločenský život, o čom svedčí členstvo v meštianskom zábavnom spolku.⁷⁶

Alojz Herritz zomrel 7. februára 1862 v Banskej Bystrici na hydropsiu ako 60-ročný. Pohreb sa konal v Banskej Bystrici 9. februára 1862. Pochovaný je v rodinnej hrobke na rímskokatolíckom cintoríne na Námestí Štefana Moyzesa v Banskej Bystrici.

Vybrané dielo Alojza Herritza

Z diel Alojza Herritza sa v zbierkach Stredoslovenského múzea nachádza nádherný strieborný **krstný medailón** s filigránovou obrubou. Tieto diela patrili k pamiatkovým darovacím predmetom. Mali väčšinou okrúhly tvar s reliéfnymi výjavmi, často boli vsadené do širokého filigránového rámu. Medailóny darovali krstní rodičia pri príležitosti krstu novorodeniatka, preto býva na zadnej strane vyryté venovanie krstných rodičov aj s dátumom krstu. Predná (lícna) strana Herritzovho medailónu (averz) je zdobená tepaným výjavom krstu Krista Jánom Krstiteľom.

---

⁷³ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 204.

⁷⁴ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 206.

⁷⁵ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystrické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 208.

⁷⁶ BALÁŽ, J.: *Domy starej Banskej Bystrice II*, s. 129.

Na zadnej strane medailónu (reverz) sa nachádza vyrytý nápis:

J. P. F. geboren den 2. Januar 1833 J. R.

Na obrube medailónu sa nachádza banskobystriická cechová overovacia značka a majstrovská značka Alojza Herritza. Výška diela je 11 centimetrov, šírka je 10 centimetrov. Predmet pochádza z pozostalosti poslanca Júliusa Halassyho (2. januára 1833 – 13. decembra 1898). Múzeu ho spolu s inými krstnými medailónmi darovala Malvína Halassyová, vdova po Júliusovi Halassym.⁷⁷

Zoznam evidovaných a zistených diel Alojza Herritza

1. 1 kus strieborný krstný medailón (1833) – Stredoslovenské múzeum
2. 6 kusov veľkých barokových svietnikov – Banskobystrická rímsko-katolícka cirkev
3. 4 kusy menších barokových svietnikov – Banskobystrická rímsko-katolícka cirkev
4. 1 kus strieborná lyžica (1855) – Umelecko-priemyselné múzeum Budapešť
5. 1 kus cukornička – SNM – Historické múzeum
6. 1 kus strieborný krstný medailón – SNM – Historické múzeum

História rodu Franciscyovcov

História rodu Franciscyovcov je spojená s turčianskou obcou Háji (tiež *Hoj*, *Turócliget*).⁷⁸ Prvý známy príslušník rodu Jozef Franciscy v Háji pôsobil krátko v poslednej tretine 18. storočia vo funkcii učiteľa (*ludirectora*) na miestnej rímskokatolíckej farskej škole. Jozefovi s jeho manželkou Annou sa v obci Háji v roku 1776 (19. septembra) narodila dcéra Mária. V neskorších rokoch Jozefove stopy úplne miznú. Je pravdepodobné, že sa rodina presťahovala do obce Varín (maď. *Várna*) v žilinskom kraji, kde je doložená v roku 1788. Na začiatku 19. storočia v Háji pôsobil (pravdepodobne) syn Jozef Franciscy mladší, od ktorého môžeme v matrikách sledovať priamu genealogickú líniu turčianskych Franciscyovcov.⁷⁹

Jozef Franciscy mladší bol organistom v hájskej rímsko-katolíckej farnosti a funkciu zastával už v roku 1813 (*Hajensis Organista*). V uvedenom roku sa Jozef Franciscy mladší v blízkej a bohatej obci Mošovce (nem. *Moschotz*, maď. *Mosóc*, *Mossóc*) ako 19-ročný zosobášil s mošov-

---

⁷⁷ GLOCKO, F.: Krstný medailón zo striebra, s. 6.

⁷⁸ Poznámka autora: dnes súčasť Turčianskych Teplíc.

⁷⁹ RAGAČOVÁ, Júlia: Zlatnícky rod Franciscyovcov. In: *Remeslo má zlaté dno: cechy, živnosti, manufaktúry a továrne v dejinách Slovenska*. Bratislava : Slovenský národný archív, 2014, s. 324.

skou rodáčkou Františkou, rodenou Strancingerovou (tiež *Sztranczinger*). Františka pochádzala z rodiny mošovského cechového farbiarskeho majstra Ondreja Strancingera a Anny, rodenej Tomčániovej. Mladomanželia Franciscyovci zostali po sobáší bývať v Jozefovom pôsobisku v Háji, kde sa im postupne narodili traja mužskí potomkovia.⁸⁰

Z trojice synov si až dvaja vybrali ako zdroj svojej obživy zlatnícke remeslo. Jedným z nich bol najstarší syn František, ktorý sa narodil v Háji 2. apríla 1818 a založil zlatnícku tradíciu, v ktorej neskôr pokračoval aj jeho syn. Záznam v matrike o Františkovom pokrstení z roku 1818 je veľmi cenný aj tým, že jednoznačne potvrdzuje šľachtický pôvod rodu Franciscyovcov. Vzhľadom na nedostatok genealogických informácií v čase vzniku príspevku len predpokladáme, že ide o doposiaľ neznámu turčiansku vetvu šľachtického rodu Franciscyovcov, ktorí pôsobili v Trenčianskej, Nitrianskej a Bratislavskej stolici a boli nobilitovaní v roku 1634.⁸¹

František Franciscy (tiež *Ferencz, Franciscius, Franc, Francisory, Francisci, Franciszjy*) sa narodil 2. apríla 1818 v obci Háj, kde pravdepodobne získal aj základné vzdelanie. V roku 1844 sa v dedine Necpaly oženil s Máriou, rodenou Kmetyovou (tiež *Kmethy, Kmetty*).⁸² Franciscyovci mali spolu päť detí. Synov: Frederika Františka (tiež *Fridrika Ferencza*) (*16. novembra 1849), Ľudovíta Františka (tiež *Ludovicusa Franciscusa*) (*27. augusta 1859), Rudolfa Alberta (tiež *Rudolphusa Albertusa*) (*26. októbra 1861), Eduarda Jána (tiež *Eduardusa Joannesa*) (*20. júna 1864) a dcéru Adelu Máriu Karolínu (tiež *Adellu Mariu Carolinu*) (*4. novembra 1854).

Od 40. rokov 19. storočia pôsobil Franciscy ako zlatník v Mošovciach a neskôr sa presadil aj v samospráve mestečka. František Franciscy sa ako zlatník v banskobystrickom zlatníckom cechu spomína v rokoch 1869 – 1872. Presné miesto, kde sa vyučil, nepoznáme.⁸³

Na základe ústnej žiadosti ho 18. apríla 1869 menovali za vidieckeho majstra Banskobystrického zlatníckeho cechu v Mošovciach.⁸⁴ Mošovce boli príliš malé na podporu cechu, takže Franciscy sa stal provinčným majstrom Banskej Bystrice. V čase prijatia do cechu sa venoval zlatníckej a strieborníckej produkcii. Franciscy zaplatil za vstup do cechu 5 forintov. Ako provinčný majster nebol povinný predložiť svoj

⁸⁰ RAGAČOVÁ, J.: Zlatnícky rod Franciscyovcov, s. 324.

⁸¹ RAGAČOVÁ, J.: Zlatnícky rod Franciscyovcov, s. 325.

⁸² RAGAČOVÁ, J.: Zlatnícky rod Franciscyovcov, s. 325.

⁸³ Poznámka autora: Miesto je predmetom súčasného výskumu.

⁸⁴ Poznámka autora: Ján Franciscy (*4. máj 1820) vstúpil do banskobystrického zlatníckeho cechu v rovnakom časovom období ako jeho starší brat František. Ján neskôr pôsobil ako zlatník v Turčianskych Tepliciach, kde sa s ním stretávame aj v roku 1869.

tovar pre skúšanie a značenie, ale banskobystriický cech vykonával „náhodné kontroly“ kvality odvedenej práce a suroviny, s ktorou sa pracovalo. V banskobystriickom cechu pôsobil ako majster až do jeho zániku (*zrušenia*) v roku 1872.⁸⁵

V rokoch 1868 – 1872 sa u neho učil budúci zlatník Juraj Geitzbacher.

• **Juraj Geitzbacher** (*Georg Geitzbacher, Heitzbacher*)

Na žiadosť Františka Franciscyho bol v Banskej Bystrici prijatý v roku 1870 na 4 roky do učenia, nastúpil už v roku 1868. Zaplatil poplatok 2 zlaté a 7 grajciarov. 1. decembra 1872 na žiadosť Františka Franciscyho bol Juraj Geitzbacher po úspešnom absolvovaní učňovskej doby prepustený z učenia. Zaplatil poplatok 2 zlaté a 7 grajciarov a na nemocnicu 1 zlatý, spolu 3 zlaté a 7 grajciarov rakúskej meny. Pod zápisom je podpis Františka Rosenbergera (*Franz Rosenberger*), toho času vrchného predstaveného banskobystriického zlatníckeho cechu.⁸⁶

Okrem svojho profesionálneho pôsobenia bol František Franciscy činný aj v slovenskom národnom hnutí. Bol členom Matice slovenskej (už od roku 1870) a finančne prispel na jej chod. Bol i vážnym členom mošovskej rímskokatolíckej farnosti. V 70. rokoch bol podpredsedom, a istý čas aj predsedom, miestneho rímskokatolíckeho školského výboru (stolice). V roku 1874 bol zvolený za podpredsedu spomínaného školského výboru a v roku 1877 sa stal predsedom svetskej časti výboru. Nanovo bol zvolený aj v roku 1881.⁸⁷

Súdiac podľa počtu zlatníckych predmetov s jeho značkou – puncom, najmä filigránskych gombíkov, bol nepochybne aktívnym a nadaným zlatníkom. Franciscy používal značenie výrobkov monogram FF. Zlatník František Franciscy zomrel 4. januára 1890.

V zlatníckej tradícii pokračoval jeho syn **Ľudovít Franciscy** (24. august 1859 – 6. apríl 1939). Vzhľadom na to, že cechy už v polovici 70. rokov 19. storočia nefungovali, vyučil sa zrejme u svojho otca. V priebehu roku 1879 niekoľko týždňov stážoval vo viedenskej továrni na výrobu strieborných šperkov a bižutérie firmy Markowitsch & Scheid.⁸⁸

---

⁸⁵ GLOCKO, F.: Kolekcia filigránskych gombíkov (Život a dielo zlatníka Francisciua Franciscyho v zbierkach Stredoslovenského múzea). In: *Bystriický Permon*. roč. XV, č. 4, december 2017, s. 5.

⁸⁶ ŠA BB, fond Banská Bystrica, mesto so zriadeným magistrátom 1255 – 1922, Banskobystriické cechy 1443 – 1872, C 43/3, Protokol 1641 – 1872, inv. č. E – 115, s. 222.

⁸⁷ RAGAČOVÁ, J.: Zlatnícky rod Franciscyovcov, s. 325.

⁸⁸ Poznámka autora: Georg Adam Scheid (28. júl 1838 Schönau, Baden – 3. apríl 1921 Merano) bol rakúsko-nemeckým podnikateľom a šperkárom. Scheid ukončil v roku 1853 obchodné vzdelanie a pracoval najskôr v meste Pforzheim a následne v Stuttgarte. V roku 1858 odišiel do Viedne, kde pracoval v dielni Michaela Markowitscha, svojho budúceho svokra a výrobcu strieborných šperkov a klenotov. Spoločne založili v roku 1862 verejnú obchodnú spoločnosť Markowitsch & Scheid. O 20 rokov neskôr opustil prosperujúcu firmu a v roku 1882 založil továreň na výrobu šperkov už pod svojím menom. V roku

V prameňoch vystupuje ako zlatník ešte aj na prelome 19. a 20. storočia. Neskôr Ľudovít Franciscy presedlal na úradnícku dráhu v službách Turčianskej župy a pred svojou smrťou (1939) bol kastelánom bývalej Turčianskej župy, zrejme správcom župného domu v Martine. V rokoch 1897 – 1906, zastával funkciu richtára Mošoviec. Ľudovít Franciscy sa oženil s Máriou, rodenou Országhovou z Kláštora pod Znievom. Bývali v rodinnej vilke v Turčianskych Tepliciach. Vychovali spolu 2 deti – dcéru Máriu a syna Ľudovíta ml.⁸⁹

Dielo Františka a Ľudovíta Franciscyho

Zachované zlatnícke dielo Františka Franciscyho je pomerne rozsiahle.⁹⁰ Jeho najtypickejšími výrobkami boli filigránové strieborné gombíky. Väčšinu zlatníckych výrobkov – sitko na práškový cukor, brošne, kliešte na cukor, strieborné filigránové gombíky, niekoľko druhov mosadzných gombíkov, prívesky, retiazka na mentieku spolu s niekoľkými osobnými vecami a zariadením zlatníckej dielne darovala v roku 1993 vnučka Viera Valková SNM – Etnografickému múzeu v Martine.⁹¹ Ide o 34 kusov predmetov.⁹²

1884 vznikla Afinéria Georga Adama Scheida, neskoršia spoločnosť Ťgussa. Scheid odišiel do dôchodku v roku 1911. Je pochovaný na evanjelickom cintoríne v Simmeringu. Jeho šperkárske diela sú označené značkami „G.A.S.“ alebo „S.G.A.“. Podľa: https://de.wikipedia.org/wiki/Georg_Adam_Scheid [cit. 06. 05. 2020]

⁸⁹ RAGAČOVÁ, J.: Zlatnícky rod Franciscyovcov, s. 326.

⁹⁰ Poznámka autora: Rozbor diela je aktuálnym výskumom autora.

⁹¹ Poznámka autora: Uvedené artefakty sú predmetom odborného výskumu autora. Zatiaľ ich uvádzame ako súpis zbierkových predmetov SNM – Etnografické múzeu v Martine. Príležitostne sa môžeme stretnúť s výrobkami zlatníckej rodiny Franciscyovcov na burzách starožitností alebo na internetových aukciách. Mokka lyžičku a niekoľko filigránových gombíkov z ich produkcie sme si mohli prezrieť aj na výstave s názvom Remeslo má zlaté dno... na pôde Slovenského národného archívu v roku 2014. Komplexne bola produkcia Franciscyovcov prezentovaná zatiaľ na výstave v roku 2002 v Banskej Štiavnici a v roku 2003 v Martine, kde sa prezentovalo striebro v podobe finálnych výrobkov ako kalichy, svietniky, liturgické náčinie, misy, podnosy, príbory, šperky atď. František a Ľudovít Franciscy sa predstavili ako zlatníci šľachtickej rodiny Révayovcov. Medzi najzaujímavejšie exponáty patrila klenotnica s kolekciou šperkov, ktorú venovala grófká Révayová svojmu manželovi. (RAGAČOVÁ, J.: Zlatnícky rod Franciscyovcov).

⁹² Zoznam predmetov Etnografického múzea v Martine vzťahujúcich sa k osobe Františka Franciscyho a Ľudovíta Franciscyho, získaných od Viery Valkovej: Gombík, striebro, cca 1870. Brošňa, žltý kov, český granát?, 1875 – 1899. Kliešte na cukor, striebro, plech, 1860 – 1870. Kliešte na cukor, striebro, plech, 1800 – 1850. Sitko na posýpanie cukru, obecný kov, koniec 19. a začiatok 20. storočia. Prívesok, striebro, filigrán, 1875 – 1899. Obrúčka, PRO PATRIA, kov, 1914 – 1918. Retiazka, obecný kov, postriebrený, 1875 – 1899. Retiazka, striebro, 1875 – 1899. Prívesok, kov, sklo, 1875 – 1899. Polovýrobok – prívesok, biely kov, 1875 – 1899. Pinzeta, oceľ, 1875 – 1899. Kružidlo, mosadz, oceľ. Kliešte, železo, 1875 – 1899. Kliešte, železo, 1875 – 1899. Rezač na sklo, diamant, mosadz, železo, kosť, 1875 – 1899. Skrutkovač, drevo, mosadz, plech, oceľ, 1875 – 1899. Cviker s puzdrom, kov, sklo, koža, Budapešť, 1875 – 1899. Pečatidlo, iniciály LF, mosadz. Pečatidlo, iniciály LF, obecný

V SNM – Etnografickom múzeu v Martine je zachovaná aj rozsiahla pozostalosť,⁹³ ktorá obsahuje predmety viažuce sa k zlatníkom Františkovi a Ľudovítovi Franciscyovcom.⁹⁴

Vo vlastníctve rodiny zostáva súprava stolového riadu, dve ihlice na viazanku, náhrdelník, niekoľko druhov filigránových gombíkov, súprava mokka lyžičiek na kávu.

Ďalším zriedkavým múzejným artefaktom je osobné pečatidlo z Františkovej pozostalosti. Pečatidlo zrejme nosil zavesené na retiazke. Pečatná doska je otočná. Na pečatnej doske je vyrytá zaujímavá symbo-

---

kov, meď, liatie, okolo 1860. Pečiatka – raznica, ANNA BOŠKOVÁ, oceľ. Vzorka – predloha na gravírovanie, kartón, 1875 – 1899. Vzorka – predloha na gravírovanie, iniciály LF, mosadz. Vzorka – predloha na gravírovanie, mosadz, 1878. Fotografia, pohľadnicového formátu, Ľ. Franciscy s vnučkou Vierou Valkovou v Turčianskych Tepliciach. Fotografia – Štubnianske Teplice, pohľadnicového formátu, záber na štvrt', kde býval Ľ. Franciscy, začiatok 20. storočia. Sobášny list – výťah z matriky sobášneho listu Ľ. Francisciho a Márie Országhovej z Kláštora pod Znievom.

⁹³ Poznámka autora: Je predmetom aktuálneho výskumu autora.

⁹⁴ Poznámka autora: Aj tieto zbierkové predmety budú v budúcnosti podrobené odbornému výskumu autorom. Zatiaľ ich uvádzame ako súpis predmetov SNM – Etnografické múzeum v Martine. Zoznam predmetov artefaktov Etnografického múzea v Martine vzťahujúcich sa k osobe Františka Francisciho a Ľudovíta Francisciho získaných v roku 1940: Prsteň – skúšobné modely, biely kov, 1875 – 1899 (4 kusy). Terčfk – polovýrobok, kov, 1875 – 1899 (2 kusy). Brošňa – polovýrobok, kov, 1875 – 1899 (11 kusov). Prívesok – torzo, olovo, 1875 – 1899 (21 kusov). Pliešok – segment, mosadz, plech, strihanie, 1875 – 1899 (17 kusov). Spona – návrh, kov, mosadz, plech, lisovanie, tepanie, 1875 – 1899 (2 kusy). Segment šperku – obruba, striebro, plech, lisovanie, 1875 – 1899 (3 kusy). Závažie zlatnícke, mosadz, tepanie, rytie, pravdepodobne ešte z dielne Ľ. Francisciho otca, koniec 19. stor. Retiazka – segment, mosadz, kovaná, 1875 – 1899. Nášivok s retiazkou, mosadz, liatie, tepanie, kovanie, 1875 – 1899. Miska, kamenina, glazúra, Kremnica?, okolo 1860, používala sa pri tavení kovu?, 1875 – 1899. Doštičky, mosadz, plech, strihaný, rytý, 1875 – 1899 (105 kusov). Škatuľka s vrchnákom, plech, natretý, čierna farba, 1875 – 1899 – obsahuje 17 ks mosadzných a medených vzorníkov. Rukoväť lyžice, olovo, liatie, pravdepodobne používal ešte Ľ. Francisciho otec, koniec 19. stor. (2 kusy). Kratiknôt, železo, polovica 19. stor., Náramok, meď, plech, tepanie, 1875 – 1899. Náušnice, 1875 – 1899. Zlatnícke polovýrobky – segmenty, kov, 1875 – 1899 (10 kusov). Kameň na brúsenie, karborundum, 1875 – 1899. Podložka, škridlíca?, 1875 – 1899. Lampička na lieh, plech, 1875 – 1899. Škatuľka s vrchnákom, drevo, obsahuje zlomky kovu, hodinové súčiastky, 1875 – 1899 (2 kusy). Dóza s vrchnákom, na uloženie razníc, mosadz, 1875 – 1899 – dóza obsahuje železné raznice. Váhy zlatnícke, železo, mosadz, bavlna, 1875 – 1899. Kliešte zlatnícke dvojramenné, železo, farbené, 1875 – 1899. Vrták, drevená rukoväť, mosadz, 1875 – 1899. Dlátko rytecké, drevená rúčka, mosadzný plech, železo, 1875 – 1899 (3 kusy). Pílky vlásenkové – zväzok, kalený kov, 1875 – 1899. Pilník, železo, 1875 – 1899 (2 kusy). Ťažidlo, železo, 1875 – 1899. Lyžica zlatnícka, mosadzný plech, 1875 – 1899. Vyfukovač zlatnícky, mosadz, plech 1875 – 1899. Striebro – surovina, puncované, váha: 15,45 g. 1875 – 1899. Dózička s vrchnákom, mosadzný plech, 1875 – 1899. Vysvedčenie pre Ľ. Francisciho od viedenskej firmy Sielrer-Bijouterien Fabrik, Markowitsch Scheid z februára 1879. Potvrdenie o schválení pre Ľ. Francisciho, 1877. Vzorník – zošit s menom Ludvig Franciscy, kartón zelený, papier, perokresba, 1877 – 1879. Knižočka s tlačivom o výmene peňazí, 1875 – 1899 Ľ. Francisci. Dlátko rytecké, drevená rúčka, mosadz, železo, 1875 – 1899.

lika. Jej základnou časťou je kompletný šľachtický erb. Erbové znamenie v štíte však nahradila silno štylizovaná zlatnícka symbolika. V dolnej časti štítu sa nachádza náková s dvojicou prekrížených zlatníckych kladíviek, nad tým figúra patróna zlatníkov, svätého Elégia (cca 588 – 660) s kalichom a ďalším, zatiaľ neidentifikovaným predmetom. Klenotom je oproti tomu tradičné rameno so šablou a okolo sa nachádzajú majuskulné iniciály FF.⁹⁵

Vybrané dielo Františka Franciscyho

V zbierkach Stredoslovenského múzea sa zachovalo nádherné dielo: **kolekcia filigránskych gombíkov**, ale len časť je puncovaná autorom. Väčšina puncovaných gombíkov (31 kusov) patrí práve zlatníkovi Františkovi Franciscymu a sú označené jeho majstrovskou značkou FF.

Filigránske gombíky sú najčastejším druhom strieborných gombíkov, ktoré používalo aj vidiecke obyvateľstvo a regióny. Zložité je identifikovať ich výrobcu. Existuje obmedzený počet techník, ktorými môže byť skrútený strieborný drôt spleťovaný. Väčšina z nich bola vynájdená samotnými zlatníkmi v jednotlivých regiónoch, bez akéhokoľvek externého vplyvu. Na rozdiel od ostatných typov gombíkov, filigránske takmer vôbec nie sú označené puncom. Dôvodom je nedostatok miesta pre umiestnenie puncu a mnohé pochádzajú z vidieckych oblastí, kde nebývalo vo všeobecnosti zvykom takto označovať šperky. V porovnaní s inými typmi šperkov, strieborný filigrán neobsahuje toľko prímiesi iných kovov, preto sa znak rýdzosti veľmi nepoužíval. Drôt, z ktorého sa vyrábala, musel byť z ohybného a tvárneho kovu. Med' je pravdepodobne jedinou vhodnou alternatívou namiesto zlata a striebra. Na rozdiel od razených strieborných gombíkov, filigránske nie je možné jednoznačne identifikovať len na základe ich dizajnu. Pretože nie sú označené puncom, najčastejším spôsobom ich identifikácie je analýza spracovania. Hoci mnohé gombíky vyzerajú podobne, zlatníci v rôznych regiónoch pracovali s odlišnými druhmi drôtu, predovšetkým čo sa týka zhotovenia základne gombíka. Výplň bola tvorená tiež jemne odlišnými spôsobmi. Identifikáciu často umožňuje detailný pohľad na jednotlivé prvky gombíka.⁹⁶

Pozornosť si svojim prevedením zaslúži kolekcia 6 gombíkov z 10-lotového striebra, zhotovených filigránovou technikou. Majú vypuklý tvar, filigrán je podložený pozláteným plechom vyformovaným do pologule. Na spodnej časti gombíkov je vyrazená značka výrobcu FF a značka rýdzosti „10“. Gombíky boli vyrobené v Mošovciach v 2. polovici 19. storočia. Priemer gombíkov je 30 mm.

⁹⁵ RAGAČOVÁ, J.: Zlatnícky rod Franciscyovcov, s. 325.

⁹⁶ GLOCKO, F.: Kolekcia filigránskych gombíkov, s. 5.

Druhú kolekciu reprezentuje 6 gombíkov z 13-lotového striebra, zhotovených filigránovou technikou. Filigrán je podložený strieborným plieškom. Priemer gombíkov je 21 mm.

Tretiu sadu tvorí 5 strieborných gombíkov. Strieborný gombík zhotovený filigránovou technikou. Filigrán je podložený strieborným plechom. Priemer gombíkov je 17 mm.⁹⁷

Zoznam evidovaných a zistených diel Františka Franciscyho⁹⁸

1. 6 kusov filigránových strieborných gombíkov – Stredoslovenské múzeum
2. 6 kusov filigránových strieborných gombíkov – Stredoslovenské múzeum
3. 5 kusov filigránových strieborných gombíkov – Stredoslovenské múzeum
4. 9 kusov filigránových strieborných gombíkov, pologuľovitého tvaru – Stredoslovenské múzeum
5. 4 kusy filigránových strieborných gombíkov, zložených z lupeňov – Stredoslovenské múzeum
6. 2 kusy strieborných lyžičiek na kávu – Stredoslovenské múzeum
7. 1 kus strieborná lyžička na soľ – Stredoslovenské múzeum
8. 1 kus klieštiky na cukor zo strieborného filigránu – SNM – Historické múzeum
9. 1 kus strieborný podnos na balustrovej nohe – SNM – Historické múzeum
10. 6 kusov strieborných lyžičiek (1848) – SNM – Historické múzeum
11. 2 kusy filigránových gombíkov – SNM – Historické múzeum
12. 2 kusy filigránových strieborných gombíkov – Múzeum mincí a medailí Kremnica
13. 2 kusy gombíkov – Maďarské národné múzeum v Budapešti
14. 1 kus kanvica – Maďarské národné múzeum v Budapešti
15. 1 kus kalich – kostol Mošovce

Záverečné porovnanie zlatníckych majstrov

Byť ženatý a viesť bezúhonný život, patrilo nielen k základným morálnym kritériám mešťana⁹⁹ Banskej Bystrice, ale vzťahovalo sa to aj na

---

⁹⁷ GLOCKO, F.: Kolekcia filigránskych gombíkov, s. 5.

⁹⁸ Poznámka autora: Predmety prešli odbornou analýzou autora.

⁹⁹ Poznámka autora: Privilegované postavenie mešťanov pôvodne vyplývalo z mestských práv udeľovaných stredovekým sídlam spravidla od 11. storočia. V tomto zmysle sa medzi mešťanov v stredoveku spravidla rátajú aj šľachtici bývajúci v mestách. Väčšinu mešťanov tvorili aj remeselníci, najväčšiu moc (aj politickú) mali veľkí obchodníci, pozemkoví vlastníci a šľachtici.

remeselníka, s ambíciou majstra v cechu. V zlatníckom cechu reprezentovali tieto vlastnosti: Alojz Herritz, ktorý sa ako 30-ročný stal 10. marca 1832 mešťanom, Juraj Sodomka sa stal mešťanom 5. marca 1814 ako 32-ročný. Karol Miškovský, ktorý sa ako 41-ročný stal mešťanom 13. júna 1844. Výnimku tvorili vidiecki majstri cechu, pracujúci mimo mesta. Tí nemohli dosiahnuť štatút mešťana Banskej Bystrice. Toto pravidlo platilo aj pre zlatníka Františka Franciscyho, ktorý žil v Mošovciach.

Vstup do banskobystrického zlatníckeho cechu patril k najdôležitejším kariérnym medzníkom v živote každého budúceho zlatníka. Bol to zdĺhavý proces, počas ktorého musel adept na majstra cechu splniť prísne požiadavky a odpracovať stovky hodín v rôznych stupňoch učenia s dosiahnutím potrebnej kvalifikácie a odbornej úrovne. Cesta k dosiahnutiu postu majstra bola náročná nielen na štúdium a umelecké zručnosti, ale aj morálne vlastnosti. Každý budúci majster musel prejsť povinnými štádiami remeselného vývoja.

Učeň bol prvý a najnižší stupeň učenia. Podpísaná zmluva medzi rodičmi a majstrom stanovovala podmienky učenia, medzi ktoré patrili poplatky, ošatenie, povinnosti učňa, dĺžka učňovstva spravidla na 5 – 8 rokov. Ak bol učeň zlatníckym synom alebo nadpriemerne nadaný, dĺžka učenia sa skrátila. Zlatníckym učňom sa mohol stať 10 – 14-ročný chlapec, syn slobodného mešťana, bezúhonného pôvodu, pochádzajúci z tzv. poctivej lože, čiže zo zákonného manželstva, čo musel adept doložiť rodným listom. S učňom museli prísť dvaja ručitelia, tzv. krstní otcovia, ktorí sa u majstra zaručili, že učeň z učenia neujde. Učeň býval v dome majstra, dostával stravu, obuv, šaty a znalosť remesla. Majster mu bol druhým otcom, garantoval aj mravnú a náboženskú výchovu. Učni mali v cechu najťažší život, vykonávali často aj podradné práce. Museli skoro vstávať, rozsvietiť v dielni, doniesť tovarišom vodu na umývanie, postlať posteľ, byť prví v dielni, pozametať a nachystať nástroje, v zimnom období zakúriť v dielni a pripraviť drevo na celý deň. Učni posluhovali aj tovarišom, vykonávali množstvo inej roboty: rozvážali výrobky, zapalovali lampy, strážili majstrove deti a pomáhali pani majstrovej. Od začiatku 19. storočia patrila k povinnostiam učňa aj povinná návšteva kresliarskej školy. Po uplynutí učňovskej doby bol „vyučenec“ pred cechovým zhromaždením slávnostne prepustený, z rúk cechmajstra si prevzal výučný list. Ak vyhovel všetkým požiadavkám a osvedčil sa, bol učenlivý, šikovný v remesle, pobožný a poslušný voči majstrovi, mohol byť povýšený do stavu tovariša.

Tovariš nemohol pracovať samostatne, ale iba v dielni majstra. Bol viazaný záväzkami: okrem sviatkov pracoval až šestnásť hodín denne, nemohol sa oženiť a jeho súkromný život bol prísne kontrolovaný. Za prácu mohol dostávať mzdu, jej výšku určoval cech. Za priestupky platil

pokuty a pre časté priestupky voči majstrovi mohol byť zverbovaný do vojska. Aby sa mohol tovariš stať majstrom, musel absolvovať niekoľko-ročnú vandrovku. Tak si rozšíril svoje zručnosti aj jazykové znalosti. V mieste budúceho pôsobenia musel absolvovať majstrovský rok a požiadať cechovú organizáciu o zloženie majstrovskej skúšky. Musel vyhotoviť majstrovské dielo, tzv. *Meisterstück*, čím preukázal svoju spôsobilosť v kovotepectve, šperkárstve a v rezaní pečatidla. Skúška spočívala vo výrobe troch *Meisterstückov*. Boli to: tepaná strieborná nádoba, zlatý prsteň a pečatidlo. Budúci zlatník sa mohol z jedného výrobku finančne vykúpiť alebo sa zaviazal, že tento druh nebude vo svojej praxi vyrábať. Úspešná vandrovka, vyhotovenie majstrovského diela, zaplatenie vstupných cechových poplatkov, dávok na kostol a na slávnostnú hostinu dávali predpoklad a možnosť, aby sa stal z tovariša majster.

Majster bol v cechu na treťom stupni hierarchického rebríčka. Majstri sa delili podľa veku na mladších a starších. Mladší majster sa musel podľa cechových predpisov do roka oženiť, inak ho mohol postihnúť aj finančný trest, dokonca ho mohli vylúčiť z cechu. Výhodou bolo, ak si vzal zlatníkovu dcéru, prípadne vdovu. Mladší majster nemal rovnaké práva ako starší kolegovia a v cechu musel plniť rôzne povinnosti: roznášal pozvánky na zasadnutia cechovej organizácie, zapaloval sviečky v kostole, obsluhoval pri cechových hostinách, nosil cechovú zástavu na procesiách, zastupoval chorých majstrov v ich dielňach. Funkcia mladšieho majstra trvala dovtedy, kým neprišiel do cechu nový mladší majster. Mladší majstri obyčajne nesmeli mať tovarišov. Čím bol majster starší, tým ich mohol postupne zamestnávať a zvyšovať ich počet.

Cechmajster bol najvyšším predstaveným a stál na čele celej cechovej organizácie. Cechmajstra a funkcionárov cechu volili členovia každoročne na výročný sviatok udelenia artikul. Cechové artikuly predstavovali základný právny dokument cechu a obsahovali výpočet práv a povinností ich príslušníkov. Artikuly zároveň symbolizovali legitimitu, česť aj tradície cechu.¹⁰⁰ Cechmajster reprezentoval organizáciu pred vrchnosťou, dbal o zachovanie a dodržiavanie cechových artikul, riešil spory v rámci cechu. Často vykonával aj funkciu pokladníka a bol aj tzv. *probmajstrom* – kontrolórom kvality výrobkov aj používanej suroviny. Zlatnícki majstri a cechmajstri patrili k najvyššej spoločenskej vrstve. Dvorských zlatníkov obdarúvali šľachtickými titulmi, cechoví majstri zastávali vysoké posty na mestských úradoch (napr. sudca, senátor).¹⁰¹

¹⁰⁰ Poznámka autora: V roku 1813 boli vydané *Generálne cechové artikuly*, záväzné pre všetky existujúce cechy. Boli v nemčine, latinčine, od 16. storočia aj v slovenčine a maďarčine.

¹⁰¹ CŇOVÁ, Ilona: *Levočský zlatník Ján Silášik*. Pamiatkový úrad Slovenskej republiky, Bratislava 2004. Vydavateľstvo LÚČ, Bratislava, ISBN 80-89175-03-1, s. 6.

Majstrovský status zo spomínaných zlatníkov dosiahli najrýchlejšie: Juraj Sodomka 20. marca 1814, v čase prijatia mal 32 rokov, Alojz Herritz 14. septembra 1834 a v čase prijatia mal 32 rokov. Karol Miškovský mal proces prijímania zdĺhavejší. Už ako skúsený zlato a striebrotepec požiadal cech o prijatie 24. mája 1852, v tom čase mal už 49 rokov. František Franciscy získal majstrovský status 18. apríla 1869, kedy sa stal ako 51-ročný vidieckym majstrom banskobystrického cechu.

Aktívne zlatnícke roky v banskobystrickom zlatníckom cechu sú tiež odrazom lojality k cechu, ale sú determinované aj vekom, kedy zlatník vstúpil do cechu. Roky vykonávania praxe: Juraj Sodomka pracoval v cechu 35 rokov, v rokoch 1814 – 1849, Karol Miškovský pracoval v cechu 18 rokov, v rokoch 1852 – 1870, Alojz Herritz pracoval v cechu 13 rokov, v rokoch 1834 – 1847 a František Franciscy pracoval v cechu len 3 roky, v rokoch 1869 – 1872.

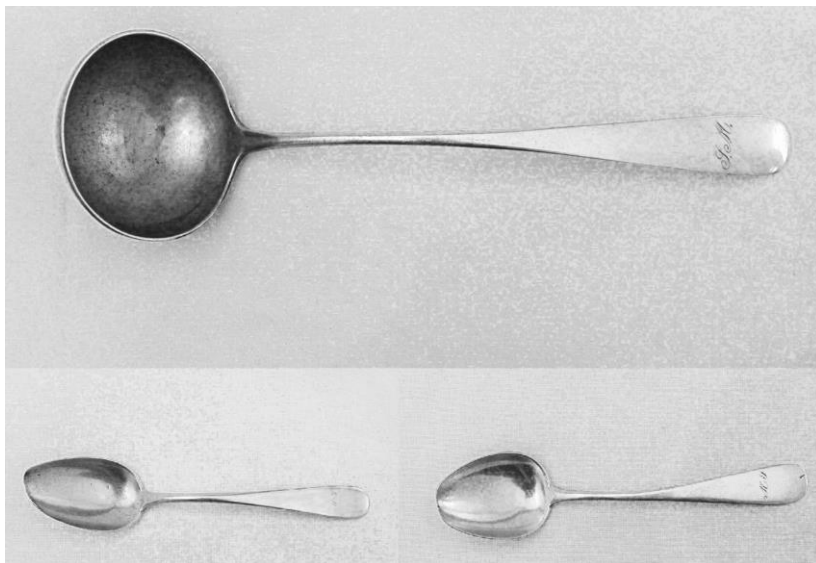
OBRAZOVÁ PRÍLOHA

1. Strieborná paténa (1841).
Zdroj: Stredoslovenské múzeum.

1a. Majstrovská značka Juraja Sodomku.
Zdroj: TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*.

2. Príborové solitéry (1846, 1855).

Zdroj: Stredoslovenské múzeum.

2a. Majstrovská značka Karola Miškovského.

Zdroj: TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*.

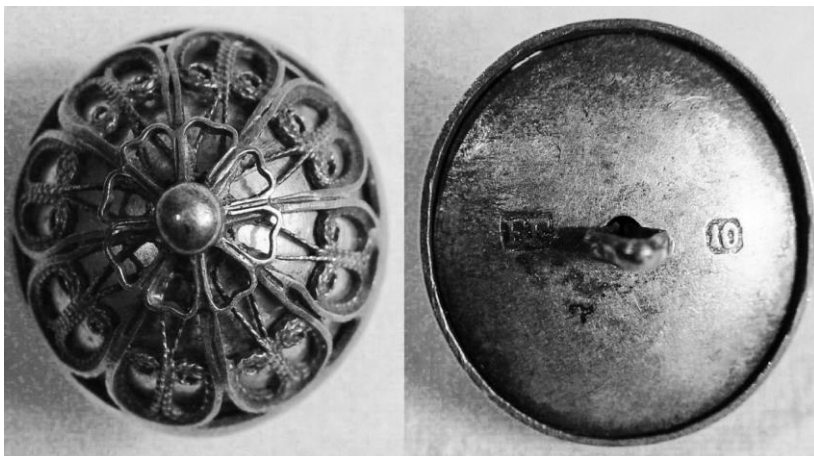

3. Strieborný krstný medailón (1833).
Zdroj: Stredoslovenské múzeum.

3a. Majstrovská značka Alojza Herritza.
Zdroj: TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*.

4. Filigránový gombík (druhá polovica 19. storočia).

Zdroj: Stredoslovenské múzeum.

4a. Majstrovská značka Františka Franciscyho.

Zdroj: TORANOVÁ, E.: *Zlatníctvo na Slovensku*.